

Кучерявий А. О. Технологічно-проектувальні принципи управління самостійною навчальною діяльністю студентів / А. О. Кучерявий // Педагогічний дискурс : збірник наукових праць. – Хмельницький, 2013. – Вип. 14. – С. 275-279. (фахове видання)

Технологічно-проектувальні принципи управління самостійною навчальною діяльністю студентів

Розглянуто проблему відсутності регулювальних засобів управління самостійною роботою студентів, зокрема принципів, що визначають технологічні підходи до її проектування. Досліджено принципи забезпечення цілісності процесу засвоєння цінностей навчального матеріалу та цільової орієнтації на всебічне формування особистості студента як майбутнього фахівця. Перший принцип визначає спрямованість навчальних завдань з урахуванням поточного етапу процесу засвоєння навчального матеріалу: чуттєвого відображення, розуміння, закріплення та застосування знань. Другий принцип вказує, що особистісні професійні характеристики студента повинні належати до цільових орієнтирів вивчення навчального курсу разом із переліком знань і умінь.

Ключові слова: *технологічно-проектувальні принципи, педагогічне управління, проектування самостійної роботи, самостійна навчальна діяльність, студенти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Аспект організації самостійної роботи студента є одним з ключових питань вищої школи. Сьогоднішні вимоги до організації навчального процесу передбачають винесення на самостійне опрацювання матеріалу навчальної дисципліни від однієї до двох третин годин загального обсягу часу, а в перспективі – доля самостійної роботи буде тільки збільшуватися. Проте, на сьогодні не існує обліку завантаженості студентів у

вільний від аудиторних занять час та технологій забезпечення необхідного ступеня цієї завантаженості. Формулювання завдань самостійної роботи, зазвичай, регулюється лише темою, а якісний та кількісний добір зазначених завдань залежить від викладача та нічим не регламентується. Таким чином, наявною постає проблема відсутності регулювальних засобів управління самостійною роботою студентів. До цих засобів, у першу чергу, мають відноситися певні принципи, що визначають технологічні підходи до проектування самостійної навчальної діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше питань загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Підґрунтям нашого дослідження є наукові роботи, присвячені опису процесу засвоєння навчального матеріалу [1, 2], зокрема етапів чуттєвого відображення, розуміння, закріплення навчального матеріалу та застосування знань, важливих для викладача під час проектування навчальної діяльності студента. Специфіка проблеми, що розглядається в статті, вимагає вивчення робіт, присвячених засадам організації самостійної навчальної діяльності майбутнього фахівця [3-6], проте у зазначених та інших роботах, відсутні положення, що розкривають технології проектування самостійної роботи студентів, зокрема принципи, на які має спиратися педагогічне управління нею.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є визначення принципів управління самостійною роботою студентів, що обумовлюють технологічні засади її проектування. Відповідними завданнями дослідження є розкриття сутності технолого-проектувальних принципів управління самостійною навчальною діяльністю студентів та вивчення їх значущості для проектування самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. До технолого-проектувальних принципів управління самостійною навчальною діяльністю студентів нами будуть віднесені ті, що визначають структурну побудову сукупності одиниць

самостійної роботи (її модулів). Іншими словами, спираючись на зазначені принципи, викладач на етапі проектування викладання навчальної дисципліни набуває здатності щодо створення технології застосування самостійної роботи як виду навчальної діяльності майбутнього фахівця.

Першим принципом, який розглядатиметься нами в технологічно-проектувальному контексті, є принцип забезпечення цілісності процесу засвоєння цінностей навчального матеріалу. Актуальність забезпечення саме цілісності цього процесу обумовлена його структурними особливостями, з якими навчальні дії упродовж аудиторних занять часто-густо бувають не скорегованими. Наприклад, протягом лекційного заняття, викладачеві майже неможливо реалізувати повноцінне повторення попереднього матеріалу, а через брак часу не завжди можливо виконати всі необхідні вправи на практичному занятті. У таких та інших випадках порушується цілісність процесу засвоєння знань й умінь, що негативно позначається на результатах навчання. Самостійна робота студента завдяки своїй змістовній гнучкості та відсутності часової регламентованості здатна забезпечити абсолютну координацію навчальних дій майбутнього фахівця зі структурними складовими процесу засвоєння навчального матеріалу. Таким чином, можна констатувати, що підґрунтям для проектування навчальної діяльності студентів, зокрема чергування її аудиторної та самостійної форм, є структурні особливості процесу засвоєння.

Відомо, що існують чотири послідовні етапи засвоєння навчального матеріалу: чуттєве відображення, розуміння, закріплення та застосування знань. Вони визначають особливості цього процесу, результатом якого стає набуття студентом знань і умінь. Розглянемо зазначені етапи у зв'язці з процесом управління самостійною роботою студентів, що дасть підстави для проектування аудиторної та самостійної навчальної діяльності студентів.

Першим етапом, який нами розглядається, є етап чуттєвого відображення навчального матеріалу, його результатом є уявлення. Завжди початок вивчення нової теми ґрунтується на наявних у студентів знаннях, уміннях, досвіді з певної діяльності, але базовий рівень її засвоєння вважається нульовим. На

цьому етапі відбувається відображення окремих відношень предметів і процесів зовнішнього світу, виокремлюється цілісний предмет із навколишнього середовища. Важливими для цього етапу є зорове та інші чуттєві види сприйняття, які є першою і необхідною ланкою відображення раціонального. Можливості використання різних видів сприйняття в ході аудиторної роботи більші, ніж у ході самостійного опрацювання джерел інформації. Аудиторна робота має певну перевагу й завдяки безпосередньому знайомству викладача зі своїми студентами (знання їхніх здібностей, готовності до сприйняття теми) та можливості його поточного спостереження за ходом сприйняття студентами навчального матеріалу, зокрема на лекції, чого не можна сказати про автора підручника. Проте, у практиці вищих навчальних закладів цей етап часто-густо виноситься на самостійне опрацювання, зокрема з причини відсутності чи недостатності лекційних занять. У такому випадку педагогічним проектуванням мають бути передбачені методичні, інформаційні та наочні засоби, що забезпечать умови якісної реалізації етапу чуттєвого відображення навчального матеріалу. Набуте студентом уявлення є підґрунтям для реалізації наступного етапу. Але, якщо поточний етап не відбувся ані у ході аудиторної, ані у ході самостійної роботи, процес засвоєння навчального матеріалу втрачає цілісність від початку, що позбавляє сенсу будь-які наступні навчальні дії.

Етап розуміння навчального матеріалу, як відомо, призводить до засвоєння студентом поняття. Цей етап характеризується спрямованістю студента на розкриття зв'язків і відношень у світі, сутності предметів та явищ, виявлення значення окремих слів і сенсу суджень, включенням нової інформації в систему вже відомих понять, утворення нових зв'язків та асоціацій. Використання навчальних ситуацій, орієнтованих на засвоєння студентом поняття, є основним завданням викладача під час аудиторного заняття чи організації самостійної роботи майбутнього фахівця. Цей етап засвоєння часто припадає саме на самостійне опрацювання, що обумовлює відповідальне ставлення суб'єкта педагогічного управління до проектування відповідного модулю самостійної роботи.

На третьому етапі засвоєння навчального матеріалу, який є закріпленням, студент набуває знань. Специфіка цього етапу полягає в тому, що закріплення відбувається як у ході вивчення матеріалу, так і після нього. Зокрема, необхідними засобами набуття знань є повторення, узагальнення й систематизація матеріалу. Це означає, що система навчальних завдань, винесених на самостійне опрацювання, є дуже значущою саме для цього етапу. Зазвичай, його завершення відбувається на семінарському чи практичному занятті, що дає змогу викладачеві перейти до застосування знань – наступного етапу процесу засвоєння навчального матеріалу. Звісно, критерії засвоєння знань можуть бути різними: елементарний (репродуктивний) рівень засвоєння, здатність студента до успішного застосування знань на практиці як у звичайних, так і нестандартних умовах, рівень засвоєння, який характеризується тим, що знання стає основою переконання, світогляду, особистим здобутком майбутнього фахівця. Як проміжний результат репродуктивний рівень засвоєння є базовим для наступних, проте система навчальних завдань самостійної та аудиторної роботи має бути орієнтована на останні два рівні. Ефективність будь-якого групового аудиторного заняття залежить від якості етапу закріплення навчального матеріалу в ході самостійної роботи. Таким чином, на забезпечення цього етапу має бути орієнтований певний модуль самостійної роботи, що є одним із завдань педагогічного управління самостійною навчальною діяльністю студентів.

Результатом такого етапу засвоєння студентом навчального матеріалу як застосування знань є набуття майбутнім фахівцем умінь, передбачених навчальною програмою. Реалізація даного етапу відбувається, зазвичай, у ході самостійного (особистого) виконання завдань, яке спирається на розуміння та супроводжується свідомим контролем та коректуванням. Відповідно, вимогами до вправ, винесених на самостійне опрацювання, є розуміння студентом мети вправи, точність виконання, оптимальна кількість, системний, спланований у певній послідовності, добір вправ та відсутність перерв у їх виконанні на тривалий час. Дотримання цих вимог є завданням проектування самостійної

роботи та предметом управлінської діяльності викладача. Хоча виконання підготовчих, увідних, пробних та частково тренувальних вправ виглядає більш доцільним під керівництвом викладача, воно можливо й за допомогою ретельно підготовлених методичних рекомендацій. До переваг використання самостійної форми роботи студента на цьому етапі відноситься часова необмеженість певними рамками, яка існує у випадку нормативної тривалості навчального заняття, що дозволяє більшу частину тренувальних та творчих вправ виносити саме на самостійне опрацювання. Також слід відзначити, що під час самостійної роботи студент у ході виконання тренувальної вправи свідомо контролює власний рівень засвоєння знань та умінь. Ці чинники мають бути враховані під час проектування модулів самостійної роботи.

Зазначені ситуації доцільності використання аудиторної чи самостійної форм роботи студента стосовно якогось з етапів процесу засвоєння навчального матеріалу є підставою для ретельної проектувальної роботи викладача. Саме він як суб'єкт педагогічного управління може прийняти рішення щодо чергування аудиторної та самостійної форм роботи студента залежно від багатьох чинників, зокрема рівня підготовленості студентів до засвоєння певного матеріалу, методичного забезпечення процесу навчання, часу, який відводиться на розгляд матеріалу тощо. При цьому призначенням модулів самостійної роботи є забезпечення цілісності процесу засвоєння з огляду на повноцінну реалізацію кожного з етапів процесу засвоєння навчального матеріалу та підсумкове набуття студентом знань та умінь.

Другим технолого-проектувальним принципом управління самостійною навчальною діяльністю студентів є принцип цільової орієнтації на всебічне формування особистості студента як майбутнього фахівця.

Підготовка бакалавра, спеціаліста, магістра базується на реалізації потреб держави, суспільства та особистості в ході навчання. Зокрема, вона здійснюється під час самостійної навчальної діяльності студента, що визначає виключну значущість змістовної складової цього виду навчальної роботи. Під час виконання навчальних завдань у майбутнього фахівця відбувається

формування світогляду у фундаментальній та суто професійній площині: усвідомлюються міжпредметні зв'язки, набуває системного характеру розуміння студентом наукових відомостей з різних навчальних дисциплін. У ході самостійної роботи формуються й удосконалюються уміння виконання розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування та узагальнення, відбувається вдосконалення таких характеристик мислення, як самостійність, критичність, гнучкість, допитливість та креативність. Відбувається й подальший розвиток психічних процесів мислення, сприйняття, пам'яті, уваги та уяви. Самостійна навчальна діяльність створює умови для удосконалення моральних та вольових характеристик особистості: чесності, працездатності, наполегливості, рішучості, здатності до виконавчої дисципліни, почуття обов'язку, відповідальності перед собою, викладачем, батьками, державою тощо. Як функціональний результат вивчення певної навчальної дисципліни – у майбутнього фахівця відбувається формування знань та умінь, передбачених навчальною програмою. Студент під час виконання завдань самостійної роботи удосконалює навчальні уміння, необхідні для опрацювання навчальної та наукової літератури, конспектування, підготовки до доповіді, семінарського заняття, екзамену та ін., набувають досконалості його уміння самостійного навчання, самовиховання та самоуправління навчальною діяльністю. До найвищих навчальних здобутків майбутнього фахівця слід віднести розвиток творчих здібностей, адже саме вони є показником рівня кваліфікованості студента в певній науковій галузі.

У разі, якщо проектувальна діяльність викладача не зорієнтована на формування та удосконалення наведених характеристик особистості студента, вони підлягають лише стихійному та ситуативному становленню, що негативно позначається на результатах навчання та підсумковій підготовці фахівця. Таким чином, маємо констатувати, що в межах кожної навчальної дисципліни та окремого модуля самостійної роботи студента мають бути сформульовані певні цільові орієнтири формування особистості майбутнього фахівця. Відповідний добір цілей та навчальних завдань, як результат цілеспрямованого

проектування самостійної роботи, обумовлений низкою наступних причин. По-перше, об'єктивно неможливо досягти студенту високого рівня оволодіння навчальним матеріалом з певної навчальної дисципліни в разі недостатньої сформованості певних особистісних характеристик. По-друге, стан сформованості певних рис особистості в деяких випадках забезпечує умови та підґрунтя для вдалого вивчення студентом наступних навчальних дисциплін та виконання ним громадянських чи професійних функцій у майбутньому. По-третє, у зоні уваги педагогічного управління мають знаходитися всі можливості цілеспрямованого виховання та розвитку особистості, що передбачено педагогічною функцією викладача.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що перелік особистісних характеристик студента, які мають підлягати удосконаленню, повинні відноситися до цільових орієнтирів вивчення навчального курсу разом із переліком знань і вмінь, зазначених у навчальній програмі, а для кожного модуля самостійної роботи слід визначати низку цілей, які й обумовлять спрямованість, зміст та кількість навчальних завдань.

Висновки з описаного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, нами встановлено два принципи, які обумовлюють технологічні засади проектування самостійної навчальної діяльності студента. Ними є принцип забезпечення цілісності процесу засвоєння цінностей навчального матеріалу та принцип цільової орієнтації на всебічне формування особистості студента як майбутнього фахівця. Зазначені принципи дозволяють визначити місце впровадження окремого модуля самостійної роботи, його цілі та здійснити відповідний добір навчальних завдань. Результати дозволяють продовжити роботу щодо визначення системи проєктувальних принципів самостійної роботи студентів, зокрема тих, що регулюють зміст і якість навчальних завдань самостійної роботи, враховують особистісний аспект її виконання та характеризують діяльність педагога в ході організації самостійної роботи студента.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы соврем. дидактики: учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразоват. школ и в качестве учеб. пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Под ред. М.Н. Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 219 с.
2. Дидактика современной школы: пособие для учителей / Б.С. Кобзарь, Г.Ф. Кумарина, Ю.А. Кусый и др.; под ред. В.А. Онищука. – К.: Рад. шк., 1987. – 351 с.
3. Жуков А.Е. Организация самостоятельной работы студентов в высшей школе. Дидактические средства, технологии, программы: монография / А.Е. Жуков, А.В. Симоненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004, – 220 с.
4. Малихін О.В. Теоретико-методологічні засади організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів : дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.09 / О.В. Малихін; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий ріг, 2009. – 504 с.
5. Солдатенко М.М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності: Монографія. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – 198 с.
6. Яворська Г.Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України: Монографія. – Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.

Аннотация

А.А. Кучерявий

Технологическо-проектировочные принципы управления самостоятельной учебной деятельностью студентов

Рассмотрено проблему отсутствия регулировочных средств управления самостоятельной работой студентов, в том числе, принципов, которые определяют технологические подходы к её проектированию. Исследовано принципы обеспечения целостности процесса усвоения ценностей учебного материала и целевой ориентации на всестороннее формирование личности студента как будущего специалиста. Первый принцип определяет

направленность учебных заданий с учетом текущего этапа процесса усвоения учебного материала: чувственного отображения, понимания, закрепления и применения знаний. Второй принцип указывает, что личностные профессиональные характеристики студента должны относиться к целевым ориентирам изучения учебного курса вместе с перечнем знаний и умений.

Ключевые слова: *технологическо-проектировочные принципы, педагогическое управление, проектирование самостоятельной работы, самостоятельная учебная деятельность, студенты.*

Summary

A.O. Kucheryaviy

Technological-projecting Principles of Management of Students'

Independent Educational Activity

The problem of absence of regulation facilities of management by independent work of students, including, principles which define technological approaches to its projecting is considered. Principles of guaranteeing of integrity of process of mastering of values of a teaching material and target orientation to all-round formation of the personality of the student as future expert are investigated. The first principle defines an orientation of educational tasks taking into account a current stage of process of mastering of a teaching material: sensual display, understanding, fastening and application of knowledge. The second principle specifies, that personal professional characteristics of the student should concern target key points of studying of a training course together with the list of knowledge and abilities.

Keywords: *technological-projecting principles, pedagogical management, projecting of independent work, independent educational activity, students.*